

Bon-BOM

2015. február | A Bolyai Önképző Műhely lapja | 5. évfolyam, 5. szám

II. ERZSÉBET

2. oldal

IFJÚSÁG

9. oldal

GÁBOR ZSA ZSA

4. oldal

GATEWAY TO SPACE

12. oldal

NÉMETH LÁSZLÓ

5. oldal

HALÁLOS INSZOMNIA

16. oldal

A MEGBILINCSELTEK

8. oldal

BOLYAI FARKAS
1775 - 1856

BOLYAI JAKOS
1802 - 1860

Lilipet királynő

Az apró, korosodó úrihölgy egyedül böngészett a sandringhami boltban, amikor egy fiatal nő lépett oda hozzá, és megszólította: „Remélem, nem bántom meg ezzel, de maga elképesztően hasonlít a királynőre!” A hölgy odafordult hozzá, és így válaszolt: „Ez felettébb megnyugtató!”

Természetesen a világ legrégebb óta uralkodó királynőjéről, II. Erzsébetről szól ez az anekdota, akinek kedvenc nyaralóhelye Sandringham. 1952 februárjában épp férjével utaztak Kenyában, amikor 6-án este egy faházhotelben szálltak meg. Másnap reggel kapták a hírt, hogy Erzsébet apja, VI. György király az éjjel meghalt, így az uralkodói cím automatikusan Erzsébetre, vagy ahogy családja szólította, Lilipetre szállt.

Lehetősége volt – apjához hasonlóan – felvenni egy másik uralkodói nevet, ezzel emlékezve a királyi család egyik korábbi tagjára, de amikor erről megkérdezték, „természetesen” az Erzsébetet választotta, így egy évvel később, 1953 júniusában II. Erzsébetként az Egyesült Királyság és a Nemzetközi Királyságok királynője lett.

Uralkodása alatt totálissá vált az előtte már látható dekolonizáció, a Brit Birodalom elvesztette szinte minden gyarmatát. Nem maradtak túl távol egymástól, hiszen a Nemzetközösség (korábban Brit Nemzetközösség) a volt legnagyobb gyarmatokat tömörítette magába, független államok-

ként. Ide tartozik Kanada, Ausztrália, a dél-afrikai országok többsége, India és a szomszédos országok. Közülük néhányan (a Nemzetközösségi Királyságok) még elismerik a királynőt köztársasági elnökükként, de a „Nemzetközösség feje” tisztség inkább csak tiszteletbeli, míg rajta kívül az operatív ügyeket más intézi.

Kanadában a hetvenes évek vége felé egyre kevesebbet kezdett jelenteni a Királynő. Pierre Trudeau, az ország liberális párti miniszterelnöke (nem mellesleg a jelenlegi miniszterelnök apja) többször kifigurázta a Királynőt, sokszor közvetlen jelenlétében is: egyszer a Buckingham Palota lépcsőkorlátján csúszkázott, egy másik alkalommal a Királynő háta mögött piruettezett egy bálteremben.

A kanadai alkotmány rögzíti a mindenkori uralkodót az államfői pozícióban, de ezen felül 1982-ig a Brit Parlamenttől is függtek, csak rajtuk keresztül érvényesíthették törvényeiket. Trudeau és Erzsébet ugyan sokszor ütköztek, talán nem is voltak akkoriban jó véleménnyel egymásról, de végső soron Erzsébet is támogatta alkotmányos függetlenségüket, és emlékirataiban a volt miniszterelnök is úgy emlékezik a királynőről, hogy „nyilvánosság előtt eleganciát, négyzemközt pedig bölcsességet mutatott”.

Másokat azonban nem sikerült ennyire meggyőznie. 1981-ben egy

londoni felvonuláson a királynő híres lova, Burmese hátán lovagolt végig népe között, amikor valaki hat lövést adott le, rá célo zva. A hatalmas riadalom közepette Erzsébetnek sikerült lenyugtatnia lovát, és egyetlen sérülés nélkül megúszta – ez persze nem volt nagy teljesítmény, amikor kiderült, hogy a tizenéves fiú vaktöltényekkel lőtt a Királynőre.

A Marcus Sarjeant nevű merénylőt, saját bevallása szerint, az egy évvel korábbi John Lennon elleni végzetes, valamint a szintén nem sokkal azelőtti Ronald Reagan és II. János Pál pápa elleni merényletek ihlették. Úgy gondolta, ezzel népszerűsége tehet szert: a merénylet előtt nem sokkal több újságnak is elküldött egy képet, amelyen apja revolverével pózolt, hogy a merénylet után legyen majd mit a címlapokra tenni.

Később a bíróságon mégsem ítélték el még csak emberölés szándékával sem a vaktöltények miatt, de végül felségsértés miatt öt év börtönt kapott, ahonnan három év után el-

engedték. Pszichológiai kezelés után nevet változtatott, és átlagos életet kezdett – azóta senkinek sem sikerült őt megtalálni, és ő sem kérkedik már múltjával, teljesen eltűnt az országban.

2007 decemberében Erzsébet lett ükanyja, Viktória után a legtovább élő Brit uralkodó, tavaly szeptemberben pedig a legtovább uralkodó is. 89 évesen már egyre többször vannak problémái az egészségével, de mégis szilárdan kiáll amellett, hogy nem mond le a trónról, holott mostanra már fia, a trónörökös Károly is 67 éves.

A Királynő humorérzékét rengetegen elismerik, sokszor viccelődik például saját magasságával (160 cm), a 2012-es londoni olimpia megnyitójára pedig Daniel Craiggel közösen szerepelt egy mini James Bond-filmben. A filmipar támogatásáért tiszteletbeli BAFTA-díjat is kapott, a díjátadón pedig „a legemlékezetesebb Bond-lánycént” is emlegették.

Büki Dániel

Zsa Zsa Gábor 99

Február 6-án lett egy esztendő híján száz éves Gábor Sári. Hasonló szalagcímekeket körzeti hetilapokban olvashatnánk, melyek röviden beszámolnának az ünnepeelt gyermekeiről, unokáiról, szerető dédunokáiról, majd közölnének egy képet, amin a helyi polgármester köszönti virágcsokorral az éltes korú hölgyet, a riporter pedig felteszi az adekvát kérdést: Minek köszönheti tiszteletre méltó életkorát?

Gábor Sári azonban a fentiektől rendkívüli módon eltérő köszöntésre számíthat. Zsa Zsa Gábor néven világhírré tett szert, mintapéldája az amerikai „socialite”, azaz felső körökből származó, dúsgazdag életmódjáról ismert hírességeknek, akik ha megjelennek egy eseményen, menten a figyelem középpontjába kerülnek.

Gábor Sári 1917-ben született Budapesten. Szépségét korán kamatoztatta, az 1936-os Miss Hungary díjat nyerte el, majd felfedezték énektehetségét, és operett-énekesnőként vált még ismertebbé Európa-szerte. A világháború alatt követte Éva és Magda nevű testvéreit az Egyesült Államokba, ahol a Gábor-nővérek a gazdagabb réteg főszereplőivé váltak – filmekben, tévésorozatokban, show-műsorokban szerepeltek, minden lépésüket kamerák követték. Anyja, aki megérte a századik születésnapját, már Budapesten is előkelő divatüzletek és

ékszerboltok tulajdonosaként volt közismert, az emigráció után is folytatta luxushoz szokott életét, lányaival együtt a manapság oly divatos celebszerepet öltötte fel.

Zsa Zsa színészi teljesítménye nem feltétlenül kiemelkedő (németes akcentusát a mai napig megtartotta, és rájátszott a ripacskodásra), szerepelt azonban Mervyn LeRoy, Orson Welles és John Huston filmjeiben is, a korszak legismertebb színészei mellett. 1958-ban életműdíjat kapott a Golden Globe-gálán – egyike a rengeteg magyar kötődésű egyéniségnek, aki csillagot kapott az ismert Hollywood Walk of Fame-en.

Természetesen élete nem volt mentes a botrányoktól: nőrokonai példájára falta a férfiakat, kilenc férje volt, 72 éves korában pedig egy rendőr megpofozása miatt három napra börtönbe vonult. Egészségi állapotáról gyakran adnak híreket az újságok. Amennyiben megéri centenáriumát, Hollywood vélhetően nagy csinnadrattával fogja ünnepelni a második fénykorszak egyik központi alakját.

Lőrincz Gábor

„És mégis mozog” Németh László: *Galilei*

Februári tanulmányi napunk témáját – tudomány, etika, felelősség – mintha egyenesen Németh László *Galilei* című drámája ihlette volna. Galilei több tudományos munkájában is kifejtette, hogy – az akkori közhiedelemmel ellentétben – a Föld forog a Nap körül, nem pedig fordítva. Ezt a tant elsőként Kopernikusz vallotta az 1543-ban publikált *Az égi pályák forgásáról* című könyvében. Róla nevezték el kopernikuszi fordulatnak.

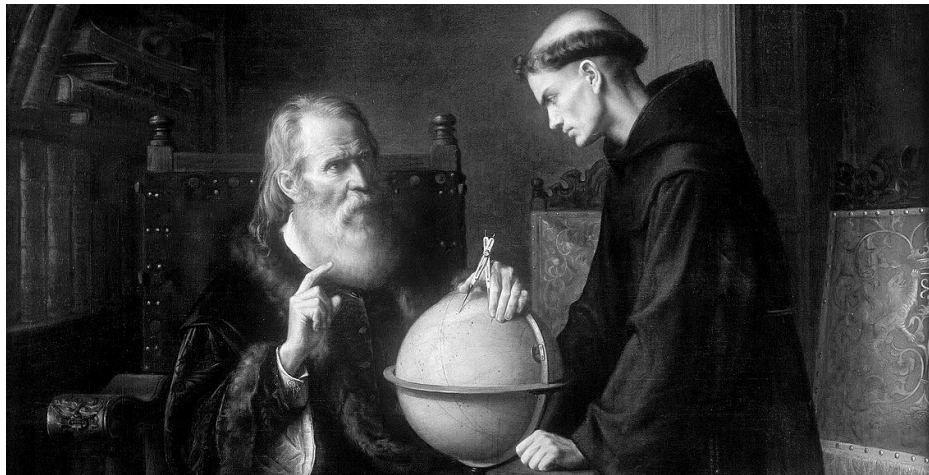
Galilei a *Párbeszéd a két legnagyobb világrendszeréről* című, az akkori pápának ajánlott munkájában azt ígérte, hogy cáfolni fogja a heliocentrikus világmépet, ehelyett furfangos módon bizonyította azt. Emiatt 1633. június 22-én az egyház pert indított ellene, mely során kínzással kényszerítették, hogy esküvel tagadja meg nézeteit. Galilei ekkor már hetvenéves volt.

Németh László drámája nemcsak ezt a pert, hanem az előtte lévő bizonytalanságot, Galilei rabbá válásának a fokozódását, majd a per utáni elkeseredését is feldolgozza. A cselekmény egyszerű, mivel Németh nem a külső történésekre fókuszált, hanem úgynevezett lélektani drámát írt. Galilei beszélget a híveivel, a pártfogóival, az őreivel és az ellenségeivel. A téma mindig ugyanaz: mentse magát a nézetei megtagadásával.

Mindennek ellenére a dráma nagyon izgalmas. Németh László részletesen megfestette a megöregedett, sőt megtört Galileit, aki hol ádázan kiáll a nézetei mellett, hol pedig hajlandónak mutatkozik a kompromisszumra. Két láthatatlan ellenféllel kerül szembe: a drámában meg nem jelenő pápával, aki a háttérből követeli a tanok megtagadását, valamint a saját lelkiismeretével. A drámában a következőt mondja Galilei: „ez a tény [a Föld mozgása], amely éppolyan tény, mint hogy a hó fehér, vagy a cápának szája van, veszedelmes tan, amelyet nem szabad tanítanom, elképzelhető volt-e, hogy a tudás, amely bennem ott volt s az emberek millióiban nem, valahogy ki ne kandítson belőlem, s jelet ne adjon, mint rab a börtönablakon”.

Galileit végig köti a tudományos felelősség és a becsület: „ne akarják elvenni bennem a tudomány becsületét” – mondja. Ezt a problémát a környezete nem értheti meg. Sajnálják Galileit mint embert és mint tudóst is, de a legfontosabb tudományos felfedezését valamiféle megbocsátható botlásnak tartják, amit igenis vissza kell vonnia azért, hogy magát mentse.

Galileinek viszont terhes, hogy hazudnia kell, a lelkiismerete nem engedi: „hazugság azt vallani, amit én nem hiszek” – kel ki magából.

Nemegyszer az üdvösségét félti, amit ezzel a hazugsággal eldobna magától, máskor a tudományos híret. Az ellenfelei hangsúlyozzák, hogy az eskünek „semmi köze az ő tudományos munkájához”. A teljes per inkorrekt volt Galileivel szemben, az ítéletet előre meghozták és megfogalmazták. A való életben a következőt mondta Galilei az egyházatyáknak: „Kopernikusznak ezt a tanítását nem tartom igaznak, és nem is tartottam igaznak, mióta előírták számomra, hogy feladjam. Egyébként a kezetekben vagyok, csináljatok velem azt, amit jónak láttok.”

A dráma harmadik felvonása azal zárul, hogy megesküszik a Föld mozdulatlanságára, de a mindenki által ismert „és mégis mozog” nem hangzik el. Ez puszta legenda, Németh László pedig, amennyire csak lehetett, tartotta magát a történelemhez.

A tudós keserűen emlegeti Giordano Brunót, aki ugyanezért a tudományos

felfedezésért 1600-ban máglyahalált halt. Galilei a per utáni időszakban rájön, hogy örökre rab marad, és szembe-sül azzal, hogy az utókor elítélheti tette-ért, ezért egyre inkább felértékelődik benne Bruno tette: „csak sejtette, amit tudott, s meghalt érte”. Torricelli, a fiatal tudós ugyan felmenti Galileit azzal, hogy a kínhalált senki sem várja el egy hetven esztendő férfitől, de Galilei így felel: „Miért ne? Az öregebbek könnyebben halhatnak meg, mint a fiatalok”.

A dráma két külön befejezéssel él. Az első verzióban Galilei felmenti önmagát. Az elejétől fogva mindenki hangoztatja, maga a főhős is, hogy Galileinek még dolga van, a tudományos életnek szüksége van egy ekkora koponyára. Ezt a legvégén elfogadja Galilei, és a munkába veti magát. A megjelenés-kor a dráma bírálói kifogásolták ezt a lezárást, mondván, hogy Németh megalkuvásra buzdít. Ekkor írta át úgy,

hogy Galilei ne mentesse fel magát, és habár fizikailag nem semmisült meg, lelkileg teljesen összetört. Itt is beleveti magát a munkába, ám már tudja, hogy a „fizika nem vész el, ha mi el is veszünk”. Torricelliben méltó utódját látja, aki képes lenne megtenni helyette a következő nagy lépéseket. „Az erkölcsi törvény nem ismer tudóst és tudatlant, vagyonost, szegényt. Akármi van a fejemben, a Sínai-hegy nekem sem adott külön tízparancsolatot” – fakad ki Galilei. A dráma legvégén Galilei kimondja, hogy habár holtáig rab lett, még „makacsabbul” fog kapaszkodni az igazságba, hiszen a becsületét és az üdvösségét adta érte.

Németh László idejében nem szerették a megalkuvó hősöket, sokkal inkább az „és mégis mozog” típusú, mindent feláldozó ideálokat. Ám Németh tudta, hogy az ilyen kevés, a világ pedig telis-tele van kompromisszumokat hozó hősökkel. A mű ítélete, hogy

a meggyőződésünket mindig vállalni kell: az 1600-as években és Németh László jelenében, az 1900-as évek közepén is.

Végezetül pár sor magáról az íróról. Németh László a Nyugat második nemzedékébe tartozott, de Babits szerkesztősége alatt távozott az újságtól. Sokoldalú férfi volt: foglalkozását tekintve orvos, fogorvos, biológiatanár, az irodalom terén először jelentős esszéista, később regény- és drámaíró. Mindemellett politizált is: 1943 augusztusában a balatonszárszói konferencián heves vitába bonyolódva fejtette ki a „harmadikutas” lehetőséget – azaz, hogy Magyarországnak a kapitalizmus és a szocializmus közti harmadik, saját utat kell járnia.

Véleményem szerint nagyszerű író volt, akinek a könyveit bármikor örömmel olvasni. A képen a feleségével látható.

Rákóczi Adrienn

Kalandozás a filmtörténetben: A megbilincseltek

Miközben az idei Oscar-gála rendre igyekszik elkerülni a rasszista vádakkal járó botrányt, meg kell emlékeznünk egy korszakalkotó rendezőről, aki a polgári mozgalmak előestéjén már azon igyekezett, hogy az afroamerikai színészek és filmszerepeik elfogadtatásával komoly lépéseket tegyen az emberi egyenlőség felé. A tizenöt éve elhunyt Stanley Kramer tette talán a legtöbbet filmes körökben a problémás társadalmi kérdések előtérbe hozatalával, melynek iskolapéldája az 1958-as *A megbilincseltek* (*The Defiant Ones*).

A történet két főszereplője fegyenc, akik egy viharos estén rabomobiljuk karambolja után megszöknek. A baleset helyszínére érkező felügyelő nem sietteti a keresgélést, ugyanis biztos benne, hogy a két összebilincselte férfi nem lesz képes ilyen közelségben maradni, és megölik egymást. A két fegyenc közül ugyanis az egyik fehérbőrű, míg a másik néger: a kor egyik legkeresettebb színésze, Tony Curtis mellett az ekkor még kevésbé ismert Sidney Poitier alakította a másik főszerepet. Sokatmondó Curtis ellentmondást nem tűró hozzáállása, miszerint színésztársa nevét vele egy lappon és azonos méretben közölik a plakátokon és a film elején is, mely a megtiszteltetés és hírnév jele.

A kalandos hajsza során mindkét foglyot közelről megismerjük, válogatott akadályokkal (természeti és emberi egyaránt) való küzdelmük során mindketten tanúbizonyságot tesznek a másik felé arról, hogy nemcsak saját megmenekülésükért küzdenek, hanem korábban nem kívánt társuk életéért is aggódnak. A bilincs egyfajta katalizátora a kölcsönös tiszteletnek – ugyanis miután lehull, a kötelék megmarad, és a két kéretlen társ nem tágit egymás mellől a végső pillanatokban sem. A történet során megbizonyosodhatunk róla, hogy a vak gyűlölet legfőbb kiváltója a tudatlanság: a másik megismerésével a vélt sztereotípiák és gondolatok eloszlanak, hogy a børszín mögött az embert lássuk meg, akinek reményei, vágyai és gondolatai vannak.

Lőrincz Gábor

Álljunk meg egy szóra!

Filmkritika az *Ifjúságról*

Mostanában az emberek egyre nagyobb része csak olyan filmekért ül be a moziba, amik látványosak, nagy költségvetésűek, és láthatók a multiplexekben, ahol kényelmes a fotel és nagy a vászon. „A többit majd megnézzük otthon, le lehet tölteni.” Úgy gondolom, érdemes lenne tágitani a látókörünket, és az olyan igényesebb, eredetibb, filozofikusabb filmeket is támogatni a megvett mozijeggyel, mint az *Ifjúság*.

Az olasz rendező, Paolo Sorrentino neve ismerősen csenghet, hiszen korábbi filmje, *A nagy szépség* 2014-ben megkapta a legjobb idegen nyelvű filmnek járó Oscar- és Golden Globe-díjat. Az *Ifjúság* – címével ellentétben – az öregedésről és a visszatekintésről szól, de csak első ránézésre. Ennél jóval teljesebben igyekszik bemutatni az életet. A történet magját egy alpokbeli luxusszálló vendégeinek sorsa adja, azon belül pedig két idős férfi barátságára fókuszál. Az egyikük egy nyugdíjba vonult karmester és zeneszerző, Fred (Michael Caine), aki a lánya (Rachel Weisz) javaslatára jött el feltöltődni Svájcba. Másikuk egy még dolgozó, de a pályája vége felé járó filmrendező, Mick (Harvey Keitel). Ő a gyönyörű tájból ihletet is szeretne meríteni, hogy fiatal forgatókönyvíró kollégái segítségével megszülessen egy utolsó nagy alkotás, ami tulajdon-

képpen a hagyatéka lenne. Ezzel szemben a karmester már lezártnak tekinti a karrierjét, olyan makacsul, hogy még az angol királynő felkérését is visszautasítja, aki egy születésnapi ünnepségen szeretné látni, ahogy Fred levezényli leghíresebb zeneművét, az „Egyszerű dallamokat”.

Jól kitaláltak és megformáltak a mellékszereplők is, mint például az angol királynő küldötte, akinek mindenképp rá kell beszélnie a nyugalmazott karmestert arra a bizonyos előadásra, vagy a fiatal színész, aki ki akar végre törni a skatulyából. Említhetném még az egykori sportolót, aki már bottal jár és rettenetesen elhízott, de még mindig vannak rajongói; vagy a fiatalságot képviselő fogszabályzós, csendes masszórlányt, aki az érintésével kommunikál. Jane Fonda mint primadonna bámulatosan hiteles, Rachel Weisznek pedig számomra ez az első olyan alakítása (iszappakolósos monológjával az élen), ami inkább szimpatikus, mint idegesítő. A sok karakter között akár el is veszhetnénk, Sorrentino azonban nem engedi el a néző kezét, a hangulat és a stílus állandósága miatt nem kell tartanunk káosztól.

A plakát ne tévesszen meg senkit: a filmben nem az erotikán van a hangsúly, legfeljebb kedves iróniával emlékeznek vissza szerelmi életükre.

(Mindenesetre a hátulról lefotózott meztelen nő PR-fogásnak jó: Budapesten valamivel könnyebb így felkelteni – egy hagyományos filmplakáttal szemben – a tömeg figyelmét.)

Engem általában riasztanak az elvont művészfilmek és a nagyon mainstream, „elmegegyek rá, mert menő” típusú alkotások is. Az *Iffúságot* én a két szélsőség közé helyezem. Néhány jelenet ugyan elrugaszkozik a valóságtól – például amikor a karmester a mező közepén eleveníti fel dirigáló képességeit –, de homlokráncolás helyett most ilyenkor is inkább mosolyognom kellett. Máskor viszont nagyon is emberi, hétköznapi helyzeteket és attitűdöket mutat be Sorrentino – és ráébredni arra, hogy ezek mind az életünk részei, szintén jóleső érzés.

A film további erőssége a finom humor. Akinek elege van az üres, közön-

séges poénokból, amire sok amerikai vígjáték épül, annak különösen ajánlom az *Iffúságot*.

Sok film esetében, ha fizetnének, sem tudnánk felidézni, milyen aláfestő zenéje volt – az *Iffúságban* viszont különösen nagy hangsúlyt kap. Ebben szerepet játszik, hogy Caine egy nyugalmazott karmestert játszik, akinek ráadásul a felesége énekes volt – így a zene számára a munka, a szenvedély és a szerelem szimbóluma is egyben. David Lang, aki a film zenéjét szerezte, kitett magáért: hol nyugtalanít, hol ellazít, hol katarzist idéz elő a felcsendülő, hátborzongatóan szép dallamokkal. Nem véletlen, hogy a legjobb betétdal Oscar-díjára jelölték.

A mai filmek mintha versenyznének, hogy melyikük diktál gyorsabb tempót, nehogy a néző figyelmé egy pillanatra is lankadjon, és úgy

döntsön, inkább mást keres. Bármikor megteheti, hiszen hosszú tömött sorokban várakoznak a filmek és sorozatok, hogy a közönség kegyeit elnyerjék. Az *Ifjúság* nem akar beszállni ebbe a versenybe, és mégis győz. Higgadt és tudatos marad az első perctől az utolsóig. Tudja, hogy az igazi üzenetek csak így juthatnak el a vásznon vagy képernyő előtt ülőkhöz, és hogy emlékezetes jeleneteket is csak úgy lehet komponálni, ha nem kapkodnak. E hozzáállás eredményességét mutatja, hogy a film bekerült a cannes-i hivatalos versenyprogramba, valamint elnyerte Berlinben a legjobb filmnek, a legjobb rendezőnek és a legjobb férfi alakításnak (Michael Caine) járó Európai Filmdíjat.

Amint látszik, nem sok kivetnivalót találtam a filmben. Talán csak a szereplőkkel való azonosulást nem sikerült

megélnem. Vannak furcsaságaik, de szeretni valóak, emberek – és mégsem igazán belehelyezkedni egyikük helyzetébe sem. Talán szándékos volt a rendező részéről ez a távolságtartás, talán nem. A kapcsolatok ezernyi árnyalatát azonban szépen felvillantja, a barátságtól kezdve az apa-lány szálon át a mester-tanítvány viszonyig. Bemutatja, hogy az identitáskeresés nem feltétlenül csak az ifjúság része, hanem egészen a halálunkig tarthat. Természetes, hogy minden velünk történt eseménynek értelmet szeretnénk találni, de közben nem szabad megfeledkezni az érzelmekről sem. Ahogy a film előzetesében is halljuk: „Azt mondtad, az érzelmeket túlértékelik. Ez hülyeség! Csak az érzelmek számítanak.”

Szilágyi Anna

Galaxis kiállítás stopposoknak Ajánló az űrbe

A science fiction rajongójaként meglehetősen vonz engem a világűr. Kiseb koromban még azzal a gondolattal is eljátszottam, hogy asztronauta leszek, engem nem érdekel, mi az ára, mert az űr iránti szeretetem határtalan. Majd mikor megtudtam, micsoda fizikai tudás és erőnlét kell hozzá, fagyaltba fojtottam a bánatom, és továbbléptem. Azonban egy szép, havas hétfőn meglátogattam a Gateway to Space névre hallgatató kiállítást, ami előhozta belőlem az égbe vágó gyermeket.

Röviden, tömören az űrkiállítás jó. Sőt, nagyon jó, egy laikus számára érdeklődést felkeltő, élvezetes tárlat.

Legelsőként egy fekete alagúton keresztül jutunk be, ahol a nemzetközi űrállomás ablakának másolatával letekinhetünk a Földre, mintha magunk is űrhajósok lennénk, majd kezdődik az űrutazás. Az 1800-as évektől kezdve tudósok, felfedezők és írók által megtervezett és/vagy létrehozott alapokat látunk, mint például Jules Verne regénye, az *Utazás a Holdba* vagy a hat tűzijátékkal hajtott kiskocsi mint első rakétameghajtású jármű.

Később az első fellőtt műholdak másolatait, valamint a NASA megalakulását és onnantól kezdve főként az amerikai űrkutatót mutatja be a tárlat,

de szovjet utak, modellek, történetek is felbukkannak.

Az *Apollo* űrprogram minden egyes missziója saját oszlopot kapott, rajta rövid leírással, fontosabb adatokkal, a pilóták neveivel és néhol az ismert idézetekkel, mint például „Houston, we’ve had a problem”. Sajnos ezeket a feliratokat valamiért nem fordították le, a kiállítás többi anyagával ellentétben.

Láthatunk holdjárót, szkafandereket, kiöntött kezeket, amiket a kesztyű készítésekor használtak. Minimális sorban állás után pedig te magad is beállhatsz egy szkafander mögé képet készíteni. Sőt! Még meg is érintheted a Hold egy darabkáját!

Irányítópanelek, életnagyságú és bejárható űrállomásbelső, űrsikló-makettek, wc-kabin (asztronauta körökben „higiéniai kabin”), kóla-automata és még megannyi más makett és modell vár ránk. Még egy két méter magas Darth Vader-bábu is felbukkan, bár ennek a jelentőségén lehetne vitatkozni, hiszen a Star Wars mellett más fontos sci-fiket is megemlíthettek volna: Star Trek, Doctor Who, Galaxis útikalauz stopposoknak stb.

A kiállítás legvégén a „kiképző központba” érkezünk, ahol három szimulátor közül választhatunk, vagy netán, ha időnk és pénztárcánk engedi, mind a hármat is kipróbálhatjuk. Ezeknél ugyanis ötszáz forintért váltott zseppel lehet fizetni. Van repülőgépszimulátor, egy „szabadságszimulátor”

névre hallgató érdekesség, és talán a legizgalmasabb: a giroszkóp, azaz 3D-s szék. Több menetet néztem meg, mire úgy döntöttem, ha már itt vagyok, egyszer élünk, kipróbálom. A sorban állás alatt is úgy tördeltem a kezem, hogy attól félttem, a végén nem tudok mivel kapaszkodni. A giroszkópot irányító lány kedves volt, megnyugtatott, hogy nem vesztes, csak tartsam nyitva a szemem, keressek egy stabil pontot, és ha bármi van, szóljak, és leállítja a masinát. A becsatolás is majdnem olyan hosszú ideig tartott, mint maga a menet: 40 másodperc, de megérte! Kibírtam, sőt jó volt, de amikor megtudtam, hogy a kiképző központban több mint négy óráig ülnek az ilyen gépezetben, újra megszedültem. Ettől függetlenül mindenkinek érdemes kipróbálnia, még az olyan félősöknek és izgulósoknak is, mint amilyen én vagyok.

A kiállítást hétfőn néztem meg, így hamar bejutottunk, és bent sem kellett embertömegeket kerülni. A tárlat sokkal élvezetesebb, ha nincsenek túl sokan, ezért bátran ajánlom ezt az időpontot másoknak is. A kiállítás március 15-ig időzik Budapesten, érdemes rászanni egy délutánt és minimum kétórás látogatási idővel számolni.

Tóth Anita

FFI: halálos álmatlanság

A Földön pár tucat család DNS-ébe kódolva van egy szörnyű betegség – az FFI, azaz fatal familial insomnia (örökletes halálos álmatlanság) –, mely fizikailag képtelenné teszi őket az alvásra, így a több hónapnyi folyamatos ébrenlét és iszonyatos kimerültség után halálhoz vezet. Generációk óta küzdenek sikertelenül a kór ellen – de egy ellentmondásos gyógymód talán megoldást jelenthet számukra.

Az 53 éves Silvanót egy drága hajóúton érte utol a családi átok. Tánc közben azon kapta magát, hogy inge teljesen átázott az izzadságtól. Aggódva vizsgálni kezdte magát egy tükörben: pupillái túhegynyire szűkültek. Ugyanaz a tekintet nézett vissza rá, amit apján és két lánytestvérén látott titokzatos betegségük elején.

Tudta, hogy ez csak a kezdet. Hamarosan jön a remegés, a székrekedés, az impotencia – és a legrosszabb, a hónapokig tartó totális álmatlanság, egyfajta éber kóma, ami garantáltan halállal végződik. Nem sokkal később bejelentkezett a Bolognai Egyetem híres alvásklinikájára, de tudta, hogy nem számíthat sok jóra. „Nem fogok tudni többé elaludni, és nyolc-kilenc hónap múlva halott leszek” – mondta egyik orvosának. Mikor az megkérdezte, hogy lehet ilyen biztos benne, a tizennyolcadik századig visszamenőleg lerajzolta a családfáját, fejből. Min-

den egyes generációból meg tudott nevezni legalább egy embert, aki hasonló halált halt.

Igaza lett: kevesebb mint egy évvel később ő maga is életét veszítette. Agyát a tudományos közösségre hagyta, abban bízva, hogy segíthet fényt deríteni a családját tönkretévő titokzatos betegség tulajdonságaira. Még mindig rejtély, mi okozza a különös kórt, genetikus öröklődése pedig komoly etikai kérdést vet fel a kutatásokat illetően: tudni akarnád előre, ha a családi háttérrel miatt egy napon te magad is álmatlanságban fogsz meghalni?

Bár Silvano életét nem sikerült megmenteni – sem azon rokonokét, akik nem sokkal később ugyanúgy életüket veszítették –, mára kiderült, hogy a kórt prionok (hibás térszerkezetű fehérjék) okozzák, így a Creutzfeldt-Jakob betegség és a kergemarhakór „rokonának” számít. Míg azonban a CJD az agy felszínét fertőzi meg, az FFI a talamuszt veszi támadás alá. Ez az agyterület többek közt az alvás és az ébrenlét szabályozásáért is felelős – emellett testhőmérsékletünk, vérnyomásunk, szívritmusunk és hormonháztartásunk működésében is szerepe van. „Meghibásodása olyan, mintha elromlana a központi fűtés, miközben lakásunk ablakai tárva-nyitva vannak, a vízvezetékek kilyukadtak, és maximális hangerőn üvölt a hang-

szóróból a zene: teljes a káosz” – írja le az állapotot a *BBC Future* újságírója.

Mindez magyarázatot adhat a páciensek álmatlanságára is: testük egyszerűen nem tud felkészülni az éjszakai pihenésre, elalvás előtt ugyanis normális körülmények közt lecsökken a vérnyomás, míg az övük abnormálisan magas marad.

Tavaly bejelentették egy, a prionok terjedését meggátoló (vagy legalábbis lelassító) gyógyszer klinikai tesztelését. A gyógyszert bevevő páciensek nagyjából kétszer tovább éltek, mint a kontrollcsoport – bár ez is átlagosan alig tizenhárom hónapot jelent. A betegség előrehaladottabb stádiumában lévő alanyok számára azonban semmilyen előnyt nem hozott a kúra.

A klinikai tesztek megtervezése komoly etikai kihívásokkal jár: az érintett

családok azon tagjait keresték meg, akiknél a legnagyobb esélyt találták az állapotromlásra a következő évtizedben. Sok családtag még a teszt-eredményekre sem volt kíváncsi, mivel nem akarták biztosan tudni, hordozák-e a mutációt – ezért olyan rokonokat is bevettek a vizsgálatba, akik nem érintettek a betegségben. Ez sem jelent biztos megoldást, mivel az antibiotikumok mellékhatásai így is árulkodóak lehetnek. A családot folyamatosan szorongató rettegés mindenestre hamarosan véget érhet – az olyan jelekkel együtt, mint amikor a családtagok minden éjjel belopóznak egymás szobájába, leellenőrizendő, az tényleg alszik-e, vagy csak kezdődő álmatlanságát próbálja leplezni.

Kelemen Luci

Impresszum

Szerkeszti: Komlósi Réka

Munkatársak: Büki Dániel, Kelemen Luci, Lőrincz Gábor,

Rákóczi Adrienn, Szilágyi Anna, Tóth Anita

Korrektúra: Lőrincz Gábor, Mészégető Dorottya,

Rákóczi Adrienn, Tóth Anita, Vajas Anna

Grafikus és tördelő: Büki Dániel

Szerkesztőség: 1148 Budapest, Örs vezér tér 11. fszt. 1.

E-mail: bom@e-nyelv.hu

Honlap (korábbi számokkal): www.bolyaimuhely.hu

Alapítva 2011-ben.

A Bon-BOM című lapot a Médiahatóság 2012 októberében nyilvántartásba vette. Megjelenik 2015-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

Határ - kövek

III. gyalogos konferencia
2016. március 18.
jelentkezés: február 20-ig

17

16

BOLYAI
www.bolyaimuteli.hu

15

